

ביבליוגרפיה נבחרת לספר תהילים

אסף מאלי

1. פרשנות

א. מהדורות מיוחדות של מקראות גדולות

1. **מקראות גדולות** ירושלים-לובלין, ירושלים תשכ"ד.

במקום תרגום עברי-טייטש, שנכלל במהדורות קודמות, הודפס במהדורת תשכ"ד פירוש מלבי"ם.

2. **מקראות גדולות**, אורים גדולים, **תהילים** א'-ב', ירושלים תשנ"ד.

מהדורה זו כוללת צילום של התרגום הארמי, רש"י, רד"ק, אבן עזרא, מצודות, מלבי"ם, ממקראות גדולות, מהדורת לובלין.

במהדורת תשנ"ד נוספו עליהם הפירושים האלה: המאירי, ספורנו, אבן יחיא, הגר"א ופירוש ר' אברהם בן הגר"א.

ב. פרשנות ימי הביניים

1. ר' ישעיהו דיטראני, **פירוש נביאים וכתובים לרבנו ישעיהו הראשון מטראני**, הרב

אברהם יוסף ורטהיימר (מהדיר), יוצא לאור לראשונה על פי כתבי יד עתיקים עם הערות, מקורות ומבוא ולקט אגדות חז"ל לביאור המקראות חלק ב: **יחזקאל-תהילים**, הוצאת כתב וספר, ירושלים התשכ"ה (הפצת הוצאת ראובן מס)

2. ר' מנחם המאירי, **פירוש לספר תהלים**, יוסף כהן (מהדיר), מהדורה שנייה, ירושלים תשל"א.

המהדורה כוללת הערות ותיקונים של המהדיר שנתפרסמו כבר במהדורה הראשונה ירושלים תשכ"ו, והערות ותיקונים נוספים, וכן, הערות מאת יהודה פריס-חורב, הוספות, תיקונים והערות מאת הרב בנימין זאב הלוי פרג.

- המאירי שלט יפה בדקדוק ובמסורה. הוא השתדל לפרש על דרך הפשט. פירושי רש"י, רד"ק וראב"ע, משתקפים בפירושו, והוא הוסיף עליהם פירושים מקוריים שלו.
3. ר' עובדיה ספורנו, הרב ד"ר זאב גוטליב (מהדיר), **כתבי ר' עובדיה ספורנו** יוצא לאור על פי כתבי יד ודפוסים ראשונים עם חילופי נוסחאות, ציוני מקורות, הערות וביאורים, מוסד הרב קוק ירושלים תשמ"ג, פירושו לתהילים בעמ' ע'-רנ"ז.
- נוסף על פירושו לתהילים - כלולים במהדורה זו פירושו לספרים: יונה, חבקוק, זכריה, שיר השירים, קהלת ואיוב.
4. ר' דוד קמחי (=רד"ק), אברהם דרום (מהדיר), **הפירוש השלם על תהילים**, יוצא לאור על פי דפוסים ראשונים עם מראי מקומות, הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים תשכ"ז.
- ברוב מהדורות מקראות גדולות, לא נכלל פירוש רד"ק. באלה שהודפס, היו בו קיצוצים של מקראות רבים, של פירושים רבים, שצוטטו על ידו, של דברי חז"ל ואף ניכרו בו השמטות מחמת הצנזורה.
- במהדורה זו הוחזרה עטרה ליושנה.
5. רב סעדיה גאון (=רס"ג), הרב יוסף קאפח (מהדיר), **תרגום ופירוש הגאון רבינו סעדיה בן יוסף פיומי זצ"ל וחלק הדקדוק למהרי"ץ**, מתורגם לעברית ומבואר, ירושלים תשכ"ו.
- במהדורה זו מבוא של המהדיר ושלוש הקדמותיו של רס"ג לתרגום ולפירוש וכן מילון ערבי-עברי ועברי-ערבי לתרגומי רס"ג לתהילים.
6. רבי שלמה יצחקי (=רש"י), הרב יצחק מאהרשען (מהדיר), **פרשנדתא** והוא פירוש רש"י על נביאים וכתובים על פי דפוסים וכתבי יד שונים עם מבוא, הערות והגהות, ירושלים תרצ"ו (דפוס צילום בהוצאת מקור, ירושלים תשל"ב), תהילים בחלק ג'.
7. בן-נון ד"ר יחיאל - **מבחר פירושי רש"י, ראב"ע ורד"ק לספר תהילים**, הוצאת בית הספר הריאלי חיפה. נוסף על הפירושים בתחילת הספר יש רשימת קיצורים וראשי תיבות ובסופו, רשימת החכמים שדבריהם הובאו בספר (בסיכום שיטותיהם בלשון ובמקרא) ופירוש מילים ומונחים קשים.

ג. פרשנות חדשה

1. X גורדון שמואל ליב, תהילים א'-ב' עם ביאור חדש, הוצאת מסדה תל אביב. בספר פירוש עממי-ביקורתי והוא כולל מבואות מפורטים.
2. הרטום פרופ' אליהו שמואל, פירוש על פי שיטת קאסוטו, הוצאת יבנה, תל אביב תשי"ד.
3. ויזר ד"ר אשר - **תהילים מפורש** פירוש חדש עם מבואות, הוצאת דביר, ירושלים-תל אביב תשמ"א.
4. X חיות פרופ' צבי פרץ, **מקרא מפורש, תורה נביאים כתובים עם פירוש מדעי, ספר תהילים**, הוצאת אברהם כהנא ז"ל, נטמיר תרס"ח, דפוס צילום בהוצאת מקור, ירושלים תש"ל.
5. חכם עמוס, **דעת מקרא, תהילים א'-ב'**, מוסד הרב קוק ירושלים תשל"ט-תשמ"א. הספרים כוללים מבואות עשירים, ונוספו עליהם שני נספחים מאת הרב מרדכי ברויאר: "הטעמים בספרי אמ"ת, הנוסח ומקורותיו".
6. ילין פרופ' דוד, עזרא ציון מלמד, (ערך והסדיר בצירוף מבוא והערות), **כתבים נבחרים ו'**, חקרי מקרא, הוצאת ראובן מס, ירושלים תשמ"ג. הפירוש (המקוטע) לתהילים בעמ' 65-101. בסופו, שלושה נספחים: צימודים וזיווגי אותיות בספר תהילים, "כי" בהוראת "אכן" בספר תהילים, "על כן" בהוראת "אכן" בספר תהילים.
7. ר' מאיר לייבוש (=מלבי"ם), **מקראי קדש, תהילים - תפלות דוד**, ורשה תכל"ה. (1695)
8. סגל פרופ' משה צבי, **תורה נביאים וכתובים**, מהדורה ספרותית, כוללת מבוא, ח"ג: כתובים, הוצאת דביר, תל אביב תש"ב.
9. X סרנה פרופ' נחום מורג - **אנציקלופדיה עולם התנ"ך, תהילים א'-ב'**, הוצאת דודזון, עתי 1995.

10^x. פולק אהרן, אסתר נזרי, (ערכה והביאה לדפוס), **על הסתומות במזמור**, פירוש על ספר תהילים, הוצאת נזר תשנ"א. המפרש נעזר לא מעט בלשון הערבית. הספר כולל ביבליוגרפיה ומפתחות עשירים.

11. רבינוביץ הרב חיים דב, **דעת סופרים א'-ג'**, הוצאת דעת ישראל, ירושלים תשמ"א-תשמ"ג.

הפירוש, עפ"י חז"ל והפרשנים המסורתיים. במבואו הקצרצר מודיע המחבר, שהוא מפרש על דרך הפשט, ולכן פעלים בצורת עבר, יפורשו כעבר, ופעלים בצורת עתיד, יפורשו כעתיד. יש בכך חוסר הבנה של לשון המקרא.

2. מבחר מאמרים וספרי עיון

1. אדר פרופ' צבי, **ספר תהילים**, הוצאת צ'ריקובר תל אביב 1976. הספר כולל הקדמה, הסתכלות כוללת ודיון בנושאים אלה: העם מול אלקים, היחיד מול אלקים, התהילה והתפארת לאלקים ולעולמו. בסוף הספר, הערת סיום.

2. אלדד (שייב) ד"ר ישראל, "אדם מול אלקים במקרא", בתוך **סולם**, שבועות תש"ך.

3. בובר פרופ' מרדכי מרטין, **הצדק והעוול על פי צרור מזמורי תהילים**, האוניברסיטה העברית, ירושלים תשי"א.

(אותו מחבר, **דרכו של מקרא: עיונים בדפוס סגנון המקרא**, מוסד ביאליק, ירושלים תשכ"ד עמ' 139-162). נדונים המזמורים: א', י"ב, י"ד ופ"ב.

4. בן-זאב ד"ר ישראל, "גיור והפצת אמונת הייחוד בתהלים", בתוך **בית מקרא ס"ב** (תשל"ה), עמ' 383-391.

5. גויטיין פרופ' שלמה דב, **עיונים במקרא**, הוצאת יבנה תל אביב תשי"ח. בין מאמריו:

(1) "החומש האחרון של ספר תהילים", עמ' 31, עמ' 157-238.

(2) "המלחמה בשירתנו העתיקה" (הערות מתוך קריאה בספר תהילים כ"ד, כ', קמ"ד, מ"ו) עמ' 239-247.

6. גלנדר ד"ר שמאי, "לשונו הרעה של הרשע בספר תהילים", בתוך **דברי הקונגרס העולמי העשירי למדעי היהדות** - חטיבה א': המקרא ועולמו, ירושלים, תשמ"ט, האיגוד העולמי למדעי היהדות, ירושלים תש"ן, עמ' 37-42.

7. דובשני מנשה, **ארבעים מזמורי תהילים**, עם עובד, תל אביב תשל"ז. הספר כולל הקדמה, מבוא קצר לספר תהילים ודיון במזמורים על פי הקריטריונים האלה: סוג המזמור, נושאו, מבנהו, הרגשות והרעיונות והאמנות שבמזמור, בסוף הספר, ביבליוגרפיה.

המזמורים הנדונים הם: א', ב', ו', ח', י"ג, ט"ו, י"ט, כ', כ"ב, כ"ג, כ"ד, כ"ז, כ"ט, ל', מ"ב-מ"ג, מ"ה, מ"ח, נ', נ"א, ס"ה, ע"ב, ע"ג, ע"ד, ע"ט, פ', פ"ג, פ"ד, צ', צ"א, ק"ד, קי"ד, קכ"א, קכ"ב, קכ"ד, קכ"ו, קכ"ח, ק"ל, קל"א, קל"ז, קל"ט.

8. הופמן פרופ' יאיר, "המעבר מיאוש לתקווה במזמורי תחינת היחיד" בתוך **תרביץ נ"ה**, תשמ"ו ב', עמ' 161-172.

9. הורביץ פרופ' אבי, **בין לשון ללשון: לתולדות לשון המקרא בימי בית שני**, מוסד ביאליק, ירושלים תשל"ב.
בספר שלושה חלקים:
(א) העברית המקראית המאוחרת;
(ב) לשון בית שני בספר תהילים;
(ג) השגות ובירורים.
בסופו, קיצורים וציונים ביבליוגרפיים ומפתחות.
המזמורים הנדונים: קמ"ה, ק"ג, קי"ט, קכ"ה, קל"ג, קכ"ד, קמ"ד, קי"ז.

10. הורביץ פרופ' אבי, **שקיעי חכמה בספר תהילים: עיוני לשון וסגנון**, מאגנס, ירושלים תשנ"א. תוכן הספר: הקדמה, מבוא, פרק א', סוגיית מזמורי החכמה וההתמודדות עמה במחקר החדש. פרק ב', אמות מידה לשוניות לזיהוי מזמורי-החכמה. פרק ג', ניתוח המזמורים, פרק ד', סיכום ומסקנות. נספחים, מפתח הביבליוגרפיה, סימנים, קיצורים ומהדורות, מפתחות: מילים וביטויים, מקורות, מחברים, נושאים.
המזמורים הנדונים: י"ט, ל"ד, ל"ז, קי"ב, קי"ט.

11. וייס פרופ' מאיר, **המקרא כדמותו: שיטת האינטרפרטציה הכוליית**, מהדורה שלישית מתוקנת ומורחבת, מוסד ביאליק, ירושלים תשמ"ז. ספר-יסוד במחקר המקרא.

תוכן הספר: הקדמה, מבוא, פרק א', בחינות פנים ובחינות חוץ בביאור הכתוב. פרק ב', צירוף מילים, פרק ג', המטפורה. פרק ד', המשפט, צירוף משפטים והפסקה, פרק ה', החטיבה השלמה, פרק ו', היצירה כדמותה. נספחים, רשימת קיצורים, מפתח הפסוקים.

הפרקים הנדונים: א, יג, מ"ד, מ"ו, ע"ג, ע"ד, ק"ד, קו"ד, ק"כ.

12. וייס פרופ' מאיר, **מקראות ככוונתם**, לקט מאמרים, מוסד ביאליק, ירושלים תשמ"ח. תוכן הספר: פתח דבר, חלק א', עיונים בספרות: 1. שירה, 2. סיפורת. חלק ב', עיונים באמונות ודעות. בסוף הספר, ציונים ביבליוגרפיים. חבל, שלא הותקנו מפתחות לספר מעולה זה.

הפרקים הנדונים: א, ג, ו', ח', ט"ו, ל"ו, מ"ז, צ', ק"ד, קי"ד, קמ"ה.

13. זיידל ד"ר משה, **חקרי מקרא 2**, מוסד הרב קוק, ירושלים תשל"ח.

בין המאמרים בספר: מקבילות בין ספר ישעיהו לספר תהילים, עמ' א'-צ"ג.

14. הרב צבי יהודה, "ערכים חינוכיים בהוראת מזמורי ההלל", **מעיונות ח'** (תפילה), המחלקה לחינוך ולתרבות תורניים בגולה, ירושלים תשכ"ד, עמ' 198-220. ע' 165 ח"ג.

15. יעקבסון, הרב יששכר, **לבעית הגמול במקרא**, הוצאת סיני תל אביב תשי"ט.

בספר, שני חלקים: מסות ושאלות עיון.

בחלק הראשון: בעיית הגמול במקרא (ניסוחים ופתרונים),

עמ' 11-42. בחלק השני: שאלות על תהילים ל"ז וע"ג, עמ' 175-187.

16. יעקבסון הרב יששכר, **נתיב בינה ופרקי מבוא**, פירושים ועיונים בסידור, א'-ה': סיני, תל אביב תשכ"ד-תשל"ח. בחלק א', עיונים במזמורים: פסוקי דזמרה, מבוא, קמ"ה-ק"נ; כ'.

בחלק ב', עיונים במזמורים האלה: המזמורים שלפני "לכה דודי": צ"ה-צ"ט, כ"ט; ק"ד;
שירי המעלות: ק"כ-קל"ד; המזמורים שלפני ערבית של מוצאי שבת: קמ"ד, ס"ז.
לשירי המעלות, ע' עמ' 5, 31.

בחלק ג', עיונים במזמורים האלה: מזמורי ההלל, קו"ג, קי"ח (עיין לעיל 14); מזמורי
האבלים: מ"ט, ט"ז.

(בחלק ד' אין דיון במזמורים).

בחלק ה', עיונים במזמורים האלה: כ"ז, מ"ז.

17. יעקבסון הרב יששכר, "יחס העם אל המקדש עפ"י מזמורי תהילים" בתוך **חזון
המקרא: סוגיות בתנ"ך עפ"י עיונים בהפטרות השנה**, סיני תל אביב תשי"ז, עמ'
236-230.

18. ליבוויץ בינה, למשמעותה של החוויה הדתית במזמורי תהילים, בתוך **מעלות א'-ב' -
ביטאון ארגון המורים העל-יסודיים ד' (תשכ"ו)** עמ' 32-37. דיון במזמורים כ"ז ופ"ד.

19. ליבריך יהודה אריה, **מזמורי הלוויים לימי השבוע**, ארץ ישראל גל, החברה לחקירת
ארץ ישראל ועתיקותיה, ירושלים תשי"ד, עמ' 170-173.

20. ליכט פרופ' יעקב, "קבוצה של מזמורים לכבוד מלכות ה'" (מזמורים צ"ה-ק'), בתוך
ספר אורבך, החברה לחקר המקרא על ידי הוצאת קרית ספר, ירושלים תשט"ו, עמ'
166-157.

21. מלצר פרופ' פייבל, **פני ספר תהילים**, מוסד הרב קוק, ירושלים תשמ"ג.

הספר מתבסס על שיחות, ששודרו ברדיו במסגרת התכנית "פרקי היום בתנ"ך".

22. מרגליות ד"ר אליעזר, "קיצורי תהילות במקרא", בתוך **בית מקרא ט'-י'**, ניסן תש"ך,
עמ' 72-76.

23. מרגליות ד"ר אליעזר, "זמן חיבורם של מזמורי תהילים לאור ספר דברי הימים",
בתוך **עז לדוד, ספר היובל לבן גוריון**, הוצאת החברה לחקר המקרא על ידי קרית
ספר, ירושלים תשכ"ד,
עמ' 544-549.

24. סגל פרופ' משה צבי, **מבוא המקרא ג'**, הוצאת דביר, תל אביב תשט"ז, מבוא לתהילים בעמ' 517-585.
בפירושו על תהילים מובא קיצור המבוא.
25. סימון פרופ' אוריאל, **ארבע גישות לספר תהילים מרס"ג עד ראב"ע**, הוצאת בר-אילן, רמת-גן תשמ"ב.
הגישות הנדונות בספר הן: גישת רס"ג, גישת הקראים, גישתו של ר' משה וגישתו של ר' אברהם (א)בן עזרא, אבן ג'יקטילה, ראב"ע. הספר כולל גם מפתח ביבליוגרפי, מפתח המקראות והמדרשות, מפתח השמות והעניינים.
26. פיש פרופ' אהרן הראל, **תהילים: גבולות הסוביקטיביות, שירת מקרא: עדות פואטיקה** מתורגמת מאנגלית: סמדר מילוא, הוצאת בר-אילן, רמת-גן תשי"ג, עמ' 107-136. המזמורים הנדונים: י"ג, י"ט, צ"ב.
27. קויפמן פרופ' יחזקאל, "תהילים", בתוך **תולדות האמונה הישראלית ה'**, מוסד ביאליק ודביר ירושלים ותל-אביב תש"ך, עמ' 646-727.
28. קמינקא הרב ד"ר אהרן, **מחקרים במקרא, בתלמוד ובספרות רבנית**, ספר ראשון, הוצאת דביר, תל אביב תרצ"ח.
המאמרים על תהילים בעמ' 90-163.
29. קמרון ד"ר אלישע, "לשון בית שני בספר תהילים", בתוך **בית מקרא ע"ג**, (תשל"ח), עמ' 139-150.
30. קשת ישורון (=יעקב קופלוביץ), "תהילים או שירת הלב", בתוך **אנתולוגיה מקראית**, ד"ר גדליה אלקושי (עורך), הוצאת דביר תל אביב תשי"ד, עמ' 465-473.
31. רבינוביץ חנה, עיון בדרכי התגלות ה' בטבע על פי מספר פרקי תהילים, בתוך **שמעתין 107-108**, תשנ"ב, עמ' 149-153.
32. שביב הרב יהודה, **יסוד המעלה: עיונים בשירי המעלות בתהילים**, הוצאת תבונות, המכון להכשרת מורים שליד ישיבת הר-עציון, ירושלים תשמ"ז.
33. שפירא הרב דוד שלמה, **אַרְחִיּוֹם: עיוני מקרא ופרקי הגות**, מוסד הרב קוק, ירושלים תשל"ז.

הפרקים הנדונים: א', ל"ו, צ', צ"ב, ק"י, קכ"ז-קכ"ח.

3. מבחר חוברות עבודה לתלמידים

1. איזנברג הרב ד"ר יהודה, **עיונים במזמורי תהילים**, השכל, ירושלים תשל"ח.
2. בקר מנחם, **פרקים נבחרים בספר תהילים**, המכון העברי להשכלה בכתב, ירושלים תשט"ז.
- 3* בר-יוסף חמוטל, **תהילים: תדריך לבחינות בגרות** בעריכת אברהם הפילוני, משלב, תל אביב תשל"ו.
- 4* בר-יוסף אברהם, **תהילים**, אור-עם, תל אביב תשמ"ט.
- 5* פנחסי מרדכי, **מזמורי תהילים**, אור-עם, תל אביב תש"ן.
- 6* רוט ד"ר יוסף ושרביט נחום, **פרקי תהילים**, אור-עם תשל"ו.

* החוברות המסומנות בכוכבית אלו הוכנו עבור תלמידי החינוך הממלכתי הכללי

ארון הקודש בבית הכנסת האיסטמבולי

צילום: ברוך גיאן

